

ИНТЕРНАЦИОНАЛНАТА ДЕЈНОСТ НА МАКЕДОНСКИТЕ СОЦИЈАЛИСТИ ДО 1912 ГОДИНА

Соработка на нашите социјалисти со социјалисти и прогресивни дејци од други земји

Обработката на оваа проблематика има големо значење не само заради самата проблематика, туку и затоа што таа ни овозможува да согледаме подлабоко и подобро некои моменти од историјата на нашето социјалистичко и работничко движење, кои инаку тешко можат да се согледаат. За оваа проблематика има оскудни податоци, а самата таа е многу опширна. Затоа во оваа статија не ќе можеме да ги опфатиме сите аспекти и прашања.

Интернационалната дејност на нашите социјалисти изразена преку нивните врски и соработка со социјалистичките и прогресивните дејци од другите земји и народности е еден вид продолжение на врските и соработката што ги одржувале нашите револуционери и борци за слобода од порано. Но за тоа тука нема да зборуваме.¹⁾ Соработката и взаемното контактирање на прогресивните луѓе од претходните генерации најдоа израз во програмата (од 1895 г.) на првата македонска група социјалисти-револуционери, раководени од Васил Главинов. Нашите социјалисти-револуционери во неа истакнуваат дека се заинтересирани за тогашните револуционерни движења како нивни сојузници во борбата за ослободување од турското ропство. А кога дојде до задушувањето на ерменското востание во Турција, македонските социјалисти во емиграција организираа протестен митинг на кој ги изразија симпатиите спрема ерменскиот народ и го осудија теророт на турските власти. Тогаш македонските социјалисти преку својот весник „Револуција“ истапија во одбрана и на полските социјалисти — емигранти во Лон-

1) Ќе споменеме дека некои Македонци, кои малку или повеќе имале врска со социјализмот, уште пред 1895 година одржувале врски со свои сомисленици во странство. Таков е случајот со Спиро Гулапчев од Лерин, кој како основач на своето „сиромахомилство“, чиј идеал беше „потребителниот комунизам“, одржувал врски со свои истомисленици во Киев и таму издавал „книшки за народот“, во кои изразувајќи сочувство спрема бедниот народ. Д. Благоев, Принос към историята на социјализма във България, София, 1906, стр. 98, 100 и др.

дон. Тие со нив одржувале врски и го добивале нивниот весник — „Официјален билтен на Полската социјалистичка партија“.²⁾

Македонските социјалисти-револуционери во својата програма од 1898 година, изнесоа и некои принципи за соработка со ослободителните движења во Турција и со прогресивните партии надвор од неа.

„За ослободувањето на Македонија т.е. за постигнување на нашата главна цел — велат тие — ние сме готови да влегуваме во спогодба и во сојуз со сите племиња во турската држава што ги преследуваат ослободителните цели, и со сите други народни дејци, кои сочувствуваат на нашите идеи... Ние со драго срце би го примиле и поддржале решението и согласноста на прогресивните политички партии во заинтересираните држави да ѝ се дадат на Македонија автономни права, да се откажат од своите претензии за влијание врз таа многустрадална земја... Кога излегуваме од сопствени македонски интереси, ние истовремено нема да останеме глуви кон прогресивните општествени струи во другите земји. Кај нас ќе најдат одглас работничките движења како на западна Европа, така и во Бугарија, Србија, Грција и на други места...“ „Ние — велат тие — не стоиме на подлога на националната омраза. За нас, работниците од сите земји се браќа помеѓу себе... и готови сме секогаш да им подаваме рака, кога хуманоста и човечкиот прогрес тоа го бара...“³⁾

Базирајќи се врз овие програмски принципи на пролетерскиот интернационализам и соработка, македонските социјалисти развиле широка и значајна активност за зајакнувањето и правилното ориентирање на македонското национално-ослободително движење предводено од ТМОРО (за кое овде не ќе зборуваме), за соработката меѓу македонскиот народ и народностите во Македонија и за воспоставување и одржување врски и соработка со социјалистите и прогресивните движења во соседните и во други земји.

Македонските социјалисти-револуционери со интерес го следеа младотурското движење во странство. Тие беа запознати со пишувањето на весникот на Отоманскиот комитет... во Женева, „Османли“ и ги критикуваа недоследностите на нивната програма. Тие бараа (1898) од младотурците да поведат решителна борба „за целосно отстранување на султанската власт, за извојување политичка слобода во сите делови на империјата и давање еднакви права на сите нејзини поданици...“ Нашите социјалисти-револу-

²⁾ Д. Зографски, За работничкото движење во Македонија до Балканските војни, Скопје, 1950, стр. 123—124. Во тоа време македонските студенти кои студирале во странство, а пред сè во Швајцарија, доаѓале во допир со разни тогашни социјалистички движења и примале од нив разни теоретски и практични принципи за дејноста. Има податоци според кои наши студенти во странство одржувале контакти со швајцарски, полски, француски, австриски, германски и руски социјалисти, ги читале нивните весници, учествувале во нивните собири итн. Еден од овие студенти бил и Димитар Влахов, кој во своите Спомени пишува дека тој бил социјалист по убедување уште од 1897 година и како студент ја посетувал редовно работилницата на Васил Главинов во Софија. Подоцна (1905) Д. Влахов соработувал со социјалистите на Ленин во Женева и со нивните бугарски истомисленици. Димитар Влахов, Спомени I, Архив на Институтот за национална историја (А ИНИ), стр. 48—49, 50, 54, 58, 61, 103, 105.

³⁾ Д. Зографски, ц. д., стр. 130—131.

ционери уште тогаш согледуваа повеќе основни недостатоци на младотурците. „По сè изгледа — пишуваа тие — дека младотурците се многу ограничени либерали кои се плашат од темелни промени во Отоманската империја...“ Имајќи ја предвид недоследноста и ограниченоста на младотурците, нашите социјалисти уште во 1898 година ги предупредувале „Македонските револуционери да не ги забораваат лекциите од историјата кога се однесува за однос спрема младотурците“.⁴⁾ Овој критички однос и барањато за доследност се негуваат и усовршуваат од нашите социјалисти во наредните години и стануваат значаен насочувач за македонското национално-ослободително движење.

Македонските социјалисти како што видовме погоре уште од почетокот се залагаа за соработка со прогресивните елементи на Балканот. Тие се солидаризираа со нивната борба и бараа помош. Во статијата „Борба против Турција“ македонските социјалисти пишуваат дека сите револуционери треба да ја помогнат ослободителната борба за создавање автономна македонска држава и дека балканската демократија, која може да игра прогресивна и насочувачка улога, била заинтересирана за ослободувањето на Македонија. Македонските социјалисти, согледувајќи ја непријателската дејност на шовинистичките пропаганди, бараат балканските револуционери „да поведат смел напад и против шовинистите кои го бараат присоединувањето на Македонија...“⁵⁾

Во врска со горенаведените прашања балканските социјалисти уште од порано истапија против завојувачките аспирации на балканските монархии и се трудеа да му помогнат на македонскиот народ во неговата ослободителна борба. Тоа дојде до израз особено во текот на Илинденското востание, кога социјал-демократските партии во повеќе земји организирале низа акции, како митинзи, собири и го активирале и печатот во знак на подкрепа на македонските востаници, меѓу кои имаше многу социјалисти и нивни симпатизери.

По Илинденското востание македонските социјалисти се залагаа доста активно за проширување на социјалистичкото движење во цела Европска Турција со цел да се создаде единствена партија на сите тамошни социјалистички групи. Поради стагнацијата која настанала извесно време и поради други причини, оваа идеја повидливо започнува да се спроведува по Младотурската револуција од 1908 година, кога за извесно време се создале доста поволни услови за развој на работничкото движење.

Македонските социјалисти зазеле позитивен, но истовремено и критички став спрема младотурскиот режим. Освен тоа, тие, а особено Димо Хаџи Димов и други македонски социјалистички раководители кои учествувале во санданистичкото движење, многу се

⁴⁾ Млада Турција и Абдул Хамид II, „Политическа свобода“, бр. 1, 6. II. 1898. Младотурците и револуцијата, „Пол. свобода“, бр. 2, 19. II. 1898.

⁵⁾ Д. Зографски, ц. д., стр. 108.

заслужни за позитивниот став на санданистите спрема младотурците. Како резултат на тоа и на други поволни околности, работничкото движење со организирањето на социјалистички организации, синдикати и штрајкови, а санданистите со создавањето на Народно-федеративната партија, застапеноста во младотурскиот парламент и друго, постигнаа врвни успеси во својата дејност до 1912 година и многу допринесоа во консолидацијата и здружувањето на прогресивните и антиапсолутистичките сили не само во Македонија туку и во цела Турција. Тоа особено дојде до израз при задушувањето на султанската контрареволуција во април 1909 година. Санданистите и социјалистите, на чело со Јане Сандански и други револуционери, со голема брзина организираа многубројни македонски револуционерни одреди, кои заедно со младотурските воени сили, албански и други доброволци, релативно брзо ја ликвидирале контрареволуцијата во Цариград и го обновиле младотурскиот режим.⁶⁾

Во врска со учеството на Македонците во задушувањето на контрареволуцијата, во статиите на „Радничке новине“ и особено во статиите на Д. Туцовиќ се истакнува дека Македонија ги поддржувала младотурците не толку заради нив, колку заради сама себеси, за „модерни, културни односи“ и да им даде на тие борби „подлабок, социјален карактер“. Истовремено се истакнуваше дека „младотурскиот режим не може да опстане без покрепа на Македонија и ако не ја задоволи Македонија“.⁷⁾

По воведувањето на младотурскиот уставен режим во повеќе македонски градови започнаа да дејствуваат легално неколку социјалистички групи и организации. За разгледуваната проблематика најзначајна е дејноста на социјалистите во Солун, Скопје и во некои други градови. Тогаш во Солун се јавија неколку социјалистички групи, меѓу кои била и групата раководена од Васил Главинов. Во октомври 1908 година, две групи составени од македонски и бугарски социјалисти дојдени од Бугарија се соединија и избраа заедничко раководство. Ново формираната група решила да работи за организирањето на целото работништво во Отоманската империја и да воспостави врски со социјалистичките групи во Отоманската империја за образување на една општа социјалистичка партија и ги повика другите социјалистички групи да се поврзат со неа.⁸⁾

Во 1808 година, во Солун се основа Општ работнички еврејски клуб на чело со А. Бенароја. Наредната година, кога се празнувала првата годишнина на Младотурската револуција, еврејскиот

⁶⁾ М. Пандевски, Контрареволуцијата во Цариград 1909 година и Македонците, Гласник на ИНИ, 1966/Х, бр. 2—3, стр. 97.

⁷⁾ Социјалне борбе у Турској, „Радничке новине“, бр. 42, 9. IV. 1909. Д. Зографски, Димитрије Туцовиќ о македонском питању — Српска социјалистичка партија, Београд 1965, стр. 115.

⁸⁾ „Конституционна Зарја“, бр. 26, 26. XI. 1908.

работнички клуб и другите социјалисти, а подоцна и групата на А. Томов ја создадоа „Социјалистичката федерација“, позната скратено и како „Федерасион“.⁹⁾ Таа успешно соработуваше со Народната федеративна партија, а во летото 1910 година, по распаѓањето на оваа партија, кон Социјалистичката федерација се присоедини и Димитар Влахов, кој оттогаш дејствуваше како еден од нејзините водачи. „Со стапувањето на Димитар Влахов во Федерасион, таа се здоби со нов политички авторитет...“ — истакнува во своите Спомени А. Бенароја и додава: Влахов „од трибината на парламентот, во солунските и цариградските весници, со своите предавања... и сл. ги бранеше ревнотно социјалистичките принципи, и интересите на работничката класа“.¹⁰⁾

Тука треба да забележиме дека некои автори, како на пр. Ст. Великов, неточно и тенденциозно тврдат дека „Федерасион“, „беше чисто реформистичка организација и дека, веројатно, престанала да постои по истекот на една или две години“. Таа активно дејствуваше до 1912 година, за време на балканските војни и по нив, а подоцна беше една од главните социјалистички организации кои се соединија и ја образуваа КП на Грција.¹¹⁾

Процесот на зближување и соединување на поедини социјалисти и социјалистички организации беше пратен од една тенденција за цепкање и караници често пати и поради несусштински причини. Но за дадената проблематика, поважни се акциите за обединување на социјалистичките организации и за образување единствена социјалистичка партија во Македонија, односно Турција. Такви акции имало повеќе. Најзначајна од нив беше социјалистичката конференција, одржана во декември 1910 година во Солун. На неа учествуваа делегати на социјалистичките организации во Скопје, Велес, Битола, Солун и Тетово. По еден свој претставник испратија социјалистите од Цариград и ССДП (Српската социјалдемократска партија). На конференцијата се разгледа и прашањето за основање „отоманска секција на Интернационалата“, но според нејзините решенија, поради нееднаквата застапеност и незастапеноста на сите социјал-демократски организации во Турција, конференцијата сметала дека не може да го реши ова прашање. Затоа конференцијата реши и ја нагрби солунската Работничка социјал-демократска организација и Социјалдемократската федерација да свикаат конгрес на кој треба да се создаде Социјалдемократска партија како отоманска секција на Интернационалата.¹²⁾ До свикнувањето на најавениот конгрес не дојде и поради тоа што

⁹⁾ Г. Корδάτος, *Ιστορία των Ἑλληνικων ἑργατικων κινήματων*, Ἀθῆνα 1956, σ. 240—242.

¹⁰⁾ „*Ταχιδρόμος*“, 12. III. 1931, според Г. Корδάτος, ц. д., стр. 248—249, 252.

¹¹⁾ Г. Корδάτος, ц. д. с. 258 и сл. *Σάραντα χρόνια των ΚΚΕ 1918—1958*, с. 1., 1958, с. 5. St. Velikov, *Sur le mouvement ouvrier et socialiste en Turquie...*, *Études Balkaniques*, t. I, Sofia 1964, p. 38.

¹²⁾ Д. Зографски, *За раб. движење*, стр. 242.

бугарската и српската социјал-демократска партија наместо во тој правец да помагаат, негативно влијаеле со своите меѓусобни расправи и ставови, а нашите социјалисти биле под силно влијание на овие две партии, а пред сè на бугарската, која се трудела да ги држи како своја филијала.¹³⁾

Создавањето на социјал-демократска партија би имало големо значење и заради вклучувањето на македонското работничко движење во акциите на меѓународниот пролетеријат и за нејзиното равноправно признавање од Втората социјалистичка интернационала. Тоа го согледале и поедини наши социјалистички организации и во 1909 година презеле низа соодветни акции. Во врска со тоа „Работническа Искра“ на Васил Главинов пишува дека некои социјалистички фактори во Солун се обидувале да свикаат „основачки конгрес“ со цел да се постават темелите на Отоманската социјал-демократска партија. Истите „...направиле постапка пред Интернационалното социјалистичко биро да ги признае за Отоманска социјал-демократска партија и да влезат како членови во Интернационалата.“¹⁴⁾ Во 1910 година македонските социјалисти групирани околу Васил Главинов и „Работничка Искра“ на ова прашање гледаа порешително и сметаа дека тоа треба да се реши без одлагање. „Нам сега ни останува . . . — истакнуваа тие — да одиме меѓу работниците и да ја изградиме Работничката социјалистичка партија, која треба да го заеме достоино своето место во Интернационалата.“¹⁵⁾

Од кажаното погоре и од тоа што следи се гледа дека солунската Социјалистичка федерација покрена повеќе акции за нејзиното вклучување во Интернационалата и изгледа дека таа тоа го постигнала. „Социјалистичката федерација — пишува Д. Влахов — воспостави врски со Меѓународното социјалистичко биро во Брисел и со балканските социјалистички партии. Таа се присоедини кон Социјалистичката интернационала.“ Исто така и друг нејзин водач, Аврам Бенароја пишува (1931), дека во 1910 година, „Федерацион“ реши да стапи во Социјалистичката интернационала, дека во 1911 година нејзин претставител во неа беше Саул Нахум и дека „Федерацион била признаена од Интернационалното социјалистичко биро во 1913 година.“¹⁶⁾

Без обзир на тоа дали тврдењето на Бенароја и Влахов е точно или не, факт е дека Социјалистичката федерација имаше значајна соработка со Интернационалата, а работништвото тогаш беше заинтересирано за тоа и заради тоа што очекуваше помош

¹³⁾ „Политиката на бугарската тесњачка партија — пишува Д. Влахов — беше насочена да го земе тоа движење (социјал. движење во Македонија — заб. Р. П.) под своја контрола, да има, така да се каже, монопол на социјалистичкото и работничкото движење во Македонија . . .“ Д. Влахов, ц. д., стр. 260.

¹⁴⁾ „Работническа Искра“, год. I, бр. 21, 1. XI. 1909, стр. 3.

¹⁵⁾ „Работническа Искра“, год. II, бр. 18, 18. IX. 1910, стр. 1—2.

¹⁶⁾ Подробно за ова пишува Д. Влахов, ц. д., стр. 266 и сл. Исто и Г. Корџаџос, ц. д. с. 246, 251—252 и сл.

од меѓународниот пролетеријат. За тоа сведочи и резолуцијата за положбата во Турција што ја испратиле солунските работници до интернационалниот социјалистички конгрес одржан во Копенхаген 1910 година. Иницијатор на оваа акција беше Федерасион, а беше поткрепена и од Народно-федеративната партија. На интернационалниот социјалистички конгрес, за прифаќање на оваа резолуција енергично се застапувал Д-р Крсто Раковски и како таква таа, била примена со извесни дополнувања. Во резолуцијата се истакнува и тоа „дека само со една демократска балканска спогодба може да се бори против капиталистичката и колонијалната политика на европските држави“, нешто кое секогаш било актуелно.¹⁷⁾ И покрај тоа што резолуцијата има недостатоци, како на пр. нетрегирањето на македонското прашање и др., таа сепак ги претставува македонските социјалисти како фактор чии глас се слуша и се прифаќа и на меѓународните социјалистички конгреси.

Не само нашите социјалисти, туку и Бирото на Интернационалата покренала акции за соработка со социјал-демократските организации во Македонија. Во 1910 година, по покана на Федерасион, во Солун престојуваше д-р Крсто Раковски, истакнат лидер на романското, бугарското и меѓународното социјалистичко движење. Раковски бил испратен од Меѓународната федерација. Тој говореше на Првوماјскиот митинг во Солун и одржа три предавања на кои говореше за балканската федерација и за други тогашни актуелни прашања. Раковски, како и Туцовиќ, се трудеше да ги смири расправите никнати меѓу солунските организации: „Федерасион“ и Социјалистичката организација, без оглед на тоа што органот на последнава не пишува позитивно за Раковски. „Доаѓањето на Раковски во Солун како пратеник на Интернационалата — вели Бенароја — направи голем впечаток и го истакна моралниот авторитет на Федерасион“.¹⁸⁾

Нашите социјалистички организации во Солун активно соработуваа не само со Интернационалата и со социјалистичките партии во странство, туку и со социјалистичките и прогресивните партии и движења кои постоеле тогаш во Турската империја. Истовремено тие усилено работеле за ширење и организирање на социјалистичкото и работничкото движење на другите народи и народности во Турција. Водачите на Солунската социјалистичка федерација посебно активно соработуваа со ерменските, турските, еврејските и грчките социјалисти во Цариград, на кои им укажале значајна помош во организирањето на работничките синдикати, штрајкови и други акции. Тие правеа усилби да организираат посебна грчка и турска секција на Солунската социјалистичка феде-

¹⁷⁾ Историски архив на Сојузот на комунистите на Македонија, том III, кн. I (ИА СКМ), Скопје 1958, стр. 299—301.

¹⁸⁾ ИА СКМ, том III, кн. I, стр. 253—254. „Ταχιδρομος“, 11. III. 1931, според Г. Κορδατος; ц. д. с. 248.

рација.¹⁹⁾ Но не успеале и поради тоа што грчките работници беа под силно влијание на великогрчката буржоазија, а турските работници во голема мера беа зависни од младотурците, кои активно работеа да го контролираат работничкото движење и да го искористат за свои цели.

И во тој однос, како еден од најактивните македонски социјалистички водачи дејствуваше и Васил Главинов. Во октомври 1909 година, тој на пр. посетил повеќе градови во Европска Турција, каде ширел социјалистичка литература и се трудел да организира работнички и социјалистички групи. Во Одрин, Главинов се обидел да ги организира чевларите и другите работници. По повод работничкиот празник Први мај 1909 година, Главинов и другите социјалисти издадоа и ширеа меѓу работниците леток под наслов „Првوماјски повик до сите работници во Турција“. Во него тие бараа на работниците и на сите обезправени да им се дадат социјални и политички права. Социјалистичкото и работничкото движење во Солун беше најмасовно и најјако во целата Турска империја и одигра водечка улога во многу работнички акции. Социјалистите, а пред сè тие кои дејствуваа во Солун, усилено работеа за премостувањето на националната расцепканост на работничкото движење. Тие направија многу за создавањето на централизираните синдикати. Како резултат на залагањето на Социјалистичката федерација, летото во 1911 година во работничкиот центар Кавала се одржа првиот конгрес на тутунските работници од Македонија и останатата Европска Турција. Конгресот реши и создаде заеднички сојуз на синдикатите на тутунските работници од Европска Турција.²⁰⁾ Во врска со оваа дејност на социјалистите во Солун, австро-унгарскиот конзул во еден свој извештај го констатира следново: „Во почетокот — пишува тој — тие се трудеа да спроведат цврста организација и . . . насекаде да создаваат тесни врски — и овде успеаја да создадат извесна солидарност меѓу своите едномисленници кои им припаѓаат на најразличните националности.“²¹⁾

Покрај социјалистичките организации, исто така и работничките синдикати кои беа раководени од социјалисти, развија значајна дејност за соработката со другите синдикати и за ширењето на синдикалното движење во Турција. Еден од тие синдикати кои работеа во тој правец, беше Печатарскиот синдикат во град Солун, основан во март 1909 година. Во него беа здружени работници од повеќе народности. Неговите членови помагаа при организирањето на печатарските работници во Битола, Корча и Цариград,

¹⁹⁾ Д. Влахов, ц. д., стр. 265, 239, 240, и 279.

²⁰⁾ S. Velikov, ц. д., стр. 33. Д. Зографски, За раб. движење, стр. 232. А. Д. Н о в и ч е в, Зарождение рабочего и Социјалистического движения в Турции, Учение записки Ленинградского государ. Университета, Ном. 304, вып. 14м 1964, стр. 16.

²¹⁾ Државен архив на Македонија (ДАМ), Скопје, Извештај на ав. унг. конзул во Солун, бр. 55 од 23. III. 1912, м.ф. 176, снимка 114.

каде исто така имаше печатарски синдикати кои беа под влијанието или раководството на социјалистите. Со содејство на социјалистичката група „Класово сознание“ и мешаниот синдикат во Битола, кон крајот на 1909 година во овој град беше образувана синдикална организација на печатарите од албанската печатница и беше во тек организирањето на печатарите од турската печатница. Заради ширењето на социјалистичките идеи меѓу грчките работници, битолската социјалистичка група тогаш го организирала издавањето на „Работничкиот катехизис“ на грчки јазик.²²⁾ Слична дејност имал и солунскиот чевларски синдикат. Тој соработувал со Солунската социјал-демократска организација, со неколку други солунски синдикати и со повеќе организации и синдикати во Европска Турција, Грција и во други места.

Македонските социјалисти, а пред сè Солунската социјалистичка федерација, активно соработувала и контактирала со ерменските социјалистички партии „Хинчак“ (Камбана) и „Дашнак Цутјун“ (Федерација) позната и како „Дрошак“ (Знаме), кои беа легални партии во Туцрија и беа застапени во младотурскиот парламент. Првиот македонски социјалистички пратеник Димитар Влахов, кој бил избран во младотурскиот парламент како кандидат на НФП, соработуваше со централниот орган на „Дашнак Цутун“, „Азадамарт“, кој излегуваше во Цариград и објави во него неколку статии за националноослободителните борби на македонскиот народ. Влахов соработуваше со ерменските прогресивни и социјалистички дејци во организирањето на разни акции и митинзи на кои држеше говори. Димитар Влахов лично соработуваше со истакнатиот ерменски социјалистички лидер Дикран Завен, кој ја посети Македонија и говореше на работничките митинзи во Солун. Овие двајца беа едни од главните фактори кои левичарски и демократски го ориентираа весникот „Жен Тирк“. Во овој весник со нив соработуваше и познатиот руски револуционер, социјалист, писател и журналист Парвус (Хелфант), кој како кореспондент на германските и австриските социјал-демократски весници, често пишувал за работничкото движење во Турција.²³⁾

Слична на Солунските, но поограничена, али исто така значајна соработка развија и други македонски социјалистички организации и поедини социјалисти. Меѓу нив посебно се истакнала Социјал-демократската организација (СДО) во Скопје, која беше формирана во февруари 1909 година. Таа интензивно соработуваше особено со социјал-демократските партии од другите југословенски и од некои европски земји. СДО во Скопје одржуваше редовни контакти со Српската социјал-демократска партија (ССДП), која им укажуваше на македонските социјалисти драгоцен помош

22) ИА СКМ, том III, кн. I, стр. 223, 224, 225, 229.

23) Д. Влахов, ц. д., стр. 138—142 и др.

во нивното афирмирање меѓу европските социјалисти.²⁴⁾ ССДП како прва ја покани СДО во Скопје да учествува со свој претставител на нејзиниот конгрес, одржан во Белград во мај 1909 година. Делегатот на СДО во Скопје истапи со поздравен говор на претконгресниот митинг во Белград и на самиот конгрес. Во наредната година СДО во Скопје беше поканета да испрати свој делегат на конгресите на Социјал-демократските партии на Босна и Херцеговина и на Србија, но поради немање средства, таа испрати само поздравни писма. Македонските социјалисти во Скопје со овие две партии одржуваа и други врски. Подоцна (во 1910 год.) со помошта на ССДП прво во Белград, а потоа во Скопје се издаваше „Социјалистичка Зора“. Такви врски и соработка македонските социјалисти имаа и со Бугарската социјал демократска партија (БСДП) на Димитар Благоев. Во врска со тоа Управниот одбор на СДО во Скопје на своето годишно собрание од 1910 година констатира дека споменатата партија „со својата морална поткрепа многу ѝ помогна на нашата организација како и на целото работничко движење во Турција, особено со редактирањето на в. „Работничка искра“.²⁵⁾

Македонските социјалисти со признание се искажуваа и за моралната поткрепа што ја имаа од ССДП и од „Чешкослованската“ СДП, изразена преку поканите испратени за учество на конгресите на овие партии. Во врска со тоа „Работничка Искра“, објавувајќи ја поканата од „Чешкослованската“ СДП за учество на нејзиниот IX конгрес, пишуваше дека СДП во Скопје „го извојува веќе правото да постои како организација и да го претставува стоманскиот пролетаријат пред социјал-демократските партии во странство“.

Истовремено, во тоа таа гледаше израз на меѓународната работничка солидарност, која е искажана и во поканата на чешките социјалисти. „Многу ќе ни биде пријатно“ пишуваат тие — ако испратите еден претставник од вашата партија (т.е. од СДП во Скопје — заб. Р. П.), кој од наша страна ќе биде примен братски“. Поради немање средства, македонските социјалисти не испратија претставник на овој конгрес, туку го поздравиле него со писмо.²⁶⁾

Кон крајот на јуни 1910 година, Скопје го посетиле Димитар Туцовиќ, тогашен секретар на ССДП и редактор на сп. „Борба“, Херман Вендел, редактор на германскиот социјал-демократски весник „Фолксштиме“ во Франкфурт и Роберт Гротч, соработник на в. „Фолксцајтунг“ во Дрезден. Оваа посета за нашите социјалисти беше голем поттик и охрабрување. Во чест на дојдените гости

²⁴⁾ Одбрани статии за работничкото и социјалистичкото движење во Македонија (1893—1914), Скопје 1962, стр. 191.

²⁵⁾ ИА СКМ, стр. 115—116, 282, 230.

²⁶⁾ „Работническа Искра“, год. I, бр. 16, 15, VIII. 1909 г.

СДО во Скопје во работничкиот клуб организира собир на работниците на кој одржаа говор Вендел, Туцовиќ и Гротч.²⁷⁾ Врските и соработката на СДО во Скопје со српските и германските социјалисти позитивно се одразија во нејзината работа за организирањето на работништвото. Социјалистичката организација во Скопје основала во почетокот на 1909 година Мешан работнички синдикат во кој членуваа работници од разни професии и народности. Неговиот устав бил изработен според уставите на германските и српските професионални работнички синдикати. Под раководството на социјалистите, овој синдикат учествуваше во организирањето на интернационалниот работнички празник — Први мај во 1909 година. Тоа било прво првомајско празнување во цела Турција и претставува прво од тој вид организирано солидаризирање со светскиот пролетаријат.

Како што видовме погоре, врските и соработката на македонските социјалисти со социјалистите од Балканот, а пред сè, од Србија и Бугарија, беа најопширни и најзначајни. Врвно достигнување во тој правец беше Првата балканска социјалистичка конференција, одржана во Белград кон крајот на декември 1909 година (стар стил). Македонските социјалисти со задоволство го прифатиле свикнувањето на Првата балканска социјалистичка конференција. На балканската социјалистичка конференција учествуваа делегати од десет земји. Социјал-демократските организации од Македонија беа застапени со четири делегати: Васил Главинов, Душан Цекиќ, Михаил Цоков и Стојан Дивлев. Конференцијата како главно прашање ја разгледа координацијата на дејноста на балканските социјалисти и борбата против шовинистичката и империјалистичката политика на балканските монархии и големите сили на Балканот.

Македонскиот делегат Михаил Цоков, говорејќи за ова прашање, ги осуди грабачките планови и стремежи на бугарската, српската и грчката буржоазија спрема Македонија и истакна дека ни една од нив нема право врз неа. „Ние Македонците не сакаме да бидеме ничиј плен — рече Цоков. Сè што бараме, тоа е да бидеме слободни и натаму да го спречиме разорното влијание на колонијалната политика. А за да го постигнеме тоа — нужно е заеднички да дејствуваме сите социјалистички партии од Југоисточна Европа“. Против пропагандите и во одбрана на целокупноста на Македонија истапија повеќе делегати. Конференцијата застана на гледиште дека македонското прашање ќе се реши во една балканска федеративна република, во која Македонија ќе влезе како посебна државна целина.²⁸⁾

Учеството и истапот на македонските социјалисти на балканската социјал-демократска конференција имаше позитивен одглас кај југословенските социјалисти. За тоа сведочи пишувањето

²⁷⁾ Скапите гости, ИА СКМ, том III, кн. I, стр. 274—276.

²⁸⁾ Два збора за Балканската социјал-демократска конференција, ИА СКМ, том III, кн. I, стр. 188 и 208.

на „Рдечи Прапор“, орган на словенечките социјалисти. Автор на тоа пишување е истакнатиот словенечки социјалистички деец д-р Хајнрих Тума, кој со посебен интерес ги следел настаните во Македонија. Тума со симпатии пишува за говорот на делегатот на СДО во Скопје Цоков на Балканската конференција ја осудува „крајно шовинистичка агитација“ на странските пропаганди во Македонија, кои се служеа со „поткупување и тероризирање“ на населението. Истовремено Тума истакнува дека младината во Македонија го прифаќала „социјализмот како единствен спас од деморализираната и очајна положба,“ која на „македонското наречје“ ја изложил на конференцијата М. Цоков. Во врска со ставот на македонските делегати спрема македонското национално прашање, Х. Тума пишува следното: „Интересно беше гледиштето на Македонците. Тие заземаа спрема Србите и Бугарите наполно неутрално гледиште. Известуваа дека Македонците се посебно племе (т.е. народ — заб. Р. П.), одделно од Бугарите и Србите... По јазикот стојат во средината меѓу Србите и Бугарите“. Врз основа на своите истражувања Х. Тума го прави следниот заклучок: „Мораме да ги именуваме Словенците, Србите, Хрватите и Бугарите како посебни народности. Ги сметам како посебна народност исто така и Македонските Словени“.²⁹⁾ (Подвлекол Р. П.), Овие изјави на македонските социјалистички дејци и на Х. Тума се многу важни и имаат големо значење. Тоа покажува дека тие се искажаа за тоа дека македонскиот народ претставува посебна нација.

Првата балканска социјалистичка конференција беше прв чекор во организирањето на координирана општо-балканската соработка и солидарност. Нејзино продолжување беше „претходната балканска социјал-демократска конференција“ одржана во Белград во октомври 1911 година. На неа учествувал претставник на Солунската социјалистичка федерација. Оваа конференција ја осуди италијанско-турската војна и реши да се свика втората балканска социјалистичка конференција со цел да се преземат заеднички акции против империјалистичката политика на големите сили и балканските монархии. На претходната конференција се донесе решение социјалистите да организираат протестни митинзи и други акции против војната. Социјалистичката федерација и синдикатите во Солун организираа на 4 октомври 1911 година голем митинг, нај кој, покрај другите, зборуваа Димитар Влахов, А. Томов и ерменскиот социјалист Дикран Завен. Социјалистите тогаш бараа слични митинзи да се организираат во сите градови. Митингот изгласа резолуција со која балканскиот пролетаријат се канеше во борба за Балканска федерација, а меѓународниот пролетаријат се канеше да го заштити мирот. Митингот имаше позитивен одглас во странство.

²⁹⁾ Zgodovinski arhiv KPJ, tom V, Beograd 1951, str. 207.

Д. Зографски, Југословенските социјалисти за македонското прашање, Скопје, 1962, стр. 154—155, 156.

„Наскоро потоа Меѓународното социјалистичко биро упатило сличен апел, како резултат на кој, во повеќе европски земји, биле одржани социјалистички митинзи, против италијанско-гурската војна во Северна Африка и за зачувување на мирот во светот.“³⁰⁾

Во приквечерината на Првата балканска војна претставителите на балканските СДП, на двете ерменски СДП и на Социјалистичката федерација во Солун, со учество на д-р Раковски како претставител на Интернационалата и СДП на Романија и кореспондентот на германските социјалистички весници, Парвус се состанаа и издадоа манифест против војната. На агитација за т. н. ослободителна мисија на војната, социјалистите во манифестот одговорија вака:

„Буржоазијата и национализмот се немоќни да остварат вистинско и трајно национално единство... Националното единство, засновано врз подјармувањето на националните елементи на другите раси го носи во себеси зародишот на својата пропаст. Национализмот ги менува само имињата на господарите и степенот на угнетувањето, но тој не ги уништува.“ „Оваа националистичка причина за балканските држави всушност е само еден изговор. Правниот мотив на нивната политика е само стремењето за економска и територијална експанзија...“³¹⁾

Овој манифест и со своите недостатоци претставува значаен документ за ставот на социјалистите спрема Првата балканска војна, за причините што ја предизвикаа и за нејзините цели. Антивоената дејност на нашите и балканските социјалисти, истовремено е индиректна борба против плановите и војните за поделба на Македонија и на македонскиот народ, чија самобитност дојде до израз и на Првата балканска социјал-демократска конференција. За тоа многу се заслужни македонските социјалисти, кои со својата дејност, со своето учество во македонското националноослободително движење и преку соработката со други социјалисти и прогресивни движења, се еден од факторите што ја граделе самобитноста на македонскиот народ и неговата државност.

³⁰⁾ М. П а н д е в с к и, Политичките партии и организации во Македонија 1908—1912, Скопје, 1965, стр. 314.

³¹⁾ Д. Влахов, ц. д., стр. 283—284, 288. Од името на Федерацион бил овластен и го потпишал овој манифест Д. Влахов.